

Поведінкова економіка

УДК 332.135:339.92

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.1875849>

**Парадигма формування самодостатності громад: конвергенція
спроможності та соціальної згуртованості**

Близнюк Вікторія Валеріївна,

доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу соціально-економічних проблем праці
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України,
м. Київ, Україна, <http://orcid.org/0000-0003-2265-4514>

Яценко Любов Дмитрівна,

головний консультант відділу соціальної стратегії
Національний інститут стратегічних досліджень,
м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-7686-3812>

Прийнято: 03.02.2026 | Опубліковано: 24.02.2026

***Анотація.** У статті представлено авторську концепцію формування самодостатності територіальних громад, побудовану на принципах системного підходу та теорії складних адаптивних систем. Обґрунтовано, що в умовах воєнних викликів самодостатність громади перестає бути лише статичною характеристикою її бюджетної забезпеченості, а трансформується у динамічну властивість, яка виникає на перетині ресурсної спроможності та соціальної згуртованості. У межах запропонованої системної моделі*

територіальна громада розглядається як відкрита структура, де конвергенція формальних інститутів, матеріальних ресурсів та неформальних соціальних зв'язків створює синергетичний ефект життєстійкості (resilience).

Наукова новизна дослідження полягає у деталізації компонентів спроможності (інституційної, фінансово-економічної, інфраструктурної, інвестиційної) та їхньої взаємодії з показниками соціальної якості. Доведено, що ресурсна спроможність виступає «потенційною енергією» системи, тоді як соціальна згуртованість виконує роль каталізатора, що перетворює цей потенціал на активну «кінетичну відповідь» громади на зовнішні шоки. Окрему увагу приділено аналізу життєстійкості як здатності системи до абсорбції ризиків, адаптації та стратегічної трансформації.

На основі емпіричних даних дослідження reSCOREUkraine (2021–2024 рр.) продемонстровано просторові та часові відмінності у рівнях горизонтальної та вертикальної згуртованості українських громад. Встановлено, що саме конвергенція високої соціальної солідарності з ефективним муніципальним управлінням дозволяє мінімізувати транзакційні витрати кризового менеджменту та забезпечити безперервність основних соціально-економічних процесів. Сформульовано рекомендації для державної політики щодо пріоритетності зміцнення локальної самодостатності як базової умови стійкості національної безпеки в період повоєнного відновлення.

Ключові слова: *територіальна громада, системна модель, самодостатність, ресурсна спроможність, соціальна згуртованість, конвергенція, життєстійкість, національна безпека.*

Paradigm for Building Community Self-Sufficiency: Convergence of Capacity and Social Cohesion

Viktoriia Blyzniuk,

Dr. Sci. (Econ.), Senior Research Fellow,

Head of the Department of Socio-Economic Problems of Labor

Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine,

Kyiv, Ukraine, <http://orcid.org/0000-0003-2265-4514>

Liubov Yatsenko,

Chief Consultant at the Social Strategy Department

National Institute for Strategic Studies,

Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-7686-3812>

Abstract. *The article presents the author's concept of forming the self-sufficiency of territorial communities, built on the principles of a systems approach and the theory of complex adaptive systems. It is substantiated that under the conditions of wartime challenges, community self-sufficiency ceases to be merely a static characteristic of its budgetary security and transforms into a dynamic property that arises at the intersection of resource capacity and social cohesion. Within the framework of the proposed systemic model, the territorial community is considered as an open structure where the convergence of formal institutions, material resources, and informal social ties creates a synergistic effect of resilience.*

The scientific novelty of the study lies in detailing the components of capacity (institutional, financial-economic, infrastructural, investment) and their interaction with indicators of social quality. The author proves that resource capacity acts as the "potential energy" of the system, while social cohesion serves

as a catalyst that transforms this potential into an active "kinetic response" of the community to external shocks. Special attention is paid to the analysis of resilience as the system's ability to absorb risks, adapt, and strategically transform.

Based on the empirical data of the reSCORE Ukraine study (2021–2024), spatial and temporal differences in the levels of horizontal and vertical cohesion of Ukrainian communities are demonstrated. It is established that it is the convergence of high social solidarity with effective municipal management that allows for minimizing the transactional costs of crisis management and ensuring the continuity of basic socio-economic processes. Recommendations for state policy are formulated regarding the priority of strengthening local self-sufficiency as a basic condition for the stability of national security during the period of post-war recovery.

Keywords: *territorial community, systemic model, self-sufficiency, resource capacity, social cohesion, convergence, resilience, national security.*

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси, поглиблення кризових явищ та стрімке зростання невизначеності в соціально-економічному середовищі вимагають переосмислення підходів до розвитку територіальних громад. Традиційні моделі місцевого самоврядування в умовах воєнного стану вичерпують свій ресурс, що актуалізує потребу в новій парадигмі, заснованій на принципах спроможності та стійкості. Системний підхід дозволяє розглядати громаду не просто як адміністративну одиницю, а як складну підсистему суспільства, де зміна кожного окремого компонента — від фінансових ресурсів до соціальних зв'язків — безпосередньо впливає на життєздатність усієї системи. Забезпечення самодостатності громад у таких умовах стає базовим фактором національної безпеки та фундаментом для майбутнього відновлення держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічний фундамент дослідження спроможності громад закладено у працях А. Хряпинського [1] та Л. Беневської [2], які фокусуються на нормативно-правовій суб'єктності та фінансовій автономії територій. Питання ресурсного менеджменту та стратегічного планування в умовах децентралізації розкрито у розвідках І. Гринчишина [3], А. Павлюка [4], І. Нинюк [5].

Сучасний науковий дискурс (2022–2025 рр.) ознаменувався концептуальним переходом від статичної категорії «спроможність» до динамічної парадигми «життєстійкості» територіальних систем. Так, у дослідженні А. Кулика [6] обґрунтовано безпековий підхід до розуміння стійкості громад, згідно якого життєстійкість є не просто здатністю витримувати зовнішній тиск, а стратегічним чинником національної безпеки, що базується на здатності місцевих органів влади забезпечувати безперервність критичних сервісів та інфраструктурного функціонування навіть в умовах екстремальних загроз. Цей підхід корелює з ідеєю «стрибка вперед», де криза стає каталізатором інституційної трансформації.

Важливим доповненням до безпекової архітектури місцевого самоврядування є праця [7], у якій автори аналізують феномен стійкості територіальних громад крізь призму правового режиму воєнного стану. Дослідники акцентують увагу на тому, що інституційна стійкість громади в умовах війни безпосередньо залежить від адаптивності її правового інструментарію. Авторами обґрунтовано необхідність дотримання критичного балансу між централізацією владних повноважень, необхідною для оперативного реагування на воєнні загрози, та збереженням засад місцевої демократії, що виступає запобіжником соціальної дестабілізації та забезпечує легітимність управління на місцях. Такі висновки узгоджуються з аналітичними доробками [8], де громада визначається як первинна ланка системи загальнонаціональної життєстійкості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність ґрунтовних розвідок, у вітчизняній науці залишається нерозв'язаним питання синтезу формальної інституційної спроможності та внутрішньої життєстійкості у єдину цілісну парадигму. Більшість авторів фокусують увагу на цих категоріях переважно як на технічно-інфраструктурних параметрах або правових інструментах функціонування територіальних одиниць. Проте відчутний дефіцит досліджень, що розкривають механізм перетворення соціальної згуртованості на реальний чинник самодостатності громади. Саме переосмислення тріади «спроможність – життєстійкість – згуртованість» як емерджентної властивості соціально-економічної системи громади становить наукову новизну даного дослідження, дозволяючи розглядати місцеву спільноту як цілісний організм, здатний до самовідновлення в умовах загрози національній безпеці.

Постановка завдання. Ураховуючи вищевикладене, метою статті є теоретичне обґрунтування та системний аналіз взаємозв'язку між спроможністю, життєстійкістю та соціальною згуртованістю територіальних громад як фундаментальних факторів зміцнення національної безпеки. Дослідження спрямоване на розробку інтегрованої моделі самодостатності громад, яка в умовах правового режиму воєнного стану гармонізує інституційну стабільність владних інституцій, правову визначеність управлінських процесів та адаптивний потенціал соціального капіталу місцевих спільнот.

Виклад основного матеріалу. В наукових напрацюваннях сучасне поняття «територіальна громада» визначається з позиції різних особливостей і умов формування. У вимірі суспільного розвитку ключовими для його характеристики виступають: оформлення адміністративних кордонів території, наявний та перспективний потенціал соціально-економічного

розвитку, здатність до саморозвитку, розширення напрямів соціальної взаємодії, створенням умов безпеки життєдіяльності, ефективність соціально-економічного розвитку на засадах децентралізації влади, задоволення потреб громади, консолідація зусиль членів громади для досягнення спільних цілей [9, 10, 11].

Обґрунтування самодостатності територіальної громади в умовах сучасних безпекових викликів потребує виходу за межі суто юридичного підходу та звернення до системної парадигми. Доцільно розглядати громаду як складну відкриту соціально-економічну систему, що перебуває у стані постійної взаємодії із зовнішнім середовищем. Така система є сукупністю взаємопов'язаних змінних, що мають стійку структуру, цілеспрямоване функціонування та різні рівні організації. Ключовою особливістю тут виступає емерджентність: цілісність системи забезпечується спільним функціонуванням її елементів, що породжує синергетичний ефект, значно більший за суму зусиль окремих її частин. У цій динамічній моделі визначальним драйвером постає ділова активність жителів, яка не лише генерує матеріальний добробут та робочі місця, а й через механізм «перетікання» багатства забезпечує соціальну стабільність та інфраструктурний розвиток.

Саме через призму такої системної цілісності слід трактувати норми Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [12], де територіальна громада визначається як жителі, об'єднані постійним проживанням у межах адміністративно-територіальних одиниць. Хоча закон чітко окреслює коло повноважень — від управління комунальним майном до формування податкової бази — реальна життєдіяльність громади визначається її потенціалом.

Саме потенціал є основою спроможності громади, що в офіційно затвердженому документі визначається як здатність забезпечити належний

рівень надання публічних послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури [13]. На наш погляд спроможність громади не обмежується здатністю надання послуг, адже важливою характеристикою спроможності є й можливість її соціально-економічного розвитку. Тому, спроможність громади можна трактувати, як її здатність ефективно використовувати та нарощувати ресурси, забезпечувати належний рівень надання публічних послуг та сприяти сталому розвитку та соціальній згуртованості. У системній моделі спроможність громади розпадається на низку взаємозалежних компонентів: інституційну, соціально-демографічну, інфраструктурну, інвестиційну, фінансово-економічну, ресурсну та організаційно-управлінську складові.

Зокрема, інституційна спроможність територіальних громад передбачає не лише сформованість формальних процедур і нормативних засад, а й розглядається як інтегральна характеристика, що відображає здатність громади організувати ефективну систему управління, акумулювати ресурси, забезпечити стабільність функціонування органів місцевого самоврядування, реагувати на соціально-економічні зміни та реалізовувати довгострокові стратегії розвитку.

Соціально-демографічна спроможність громад полягає у здатності територіальної громади у максимальній мірі самостійно забезпечувати належний рівень публічних послуг (освіта, медицина, культура, соціальний захист), розвивати свою територію завдяки достатнім інфраструктурним, кадровим ресурсам та потенціалу населення, зміцнювати свій соціальний та економічний потенціал, сприяти соціальній згуртованості. Інфраструктурна спроможність територіальних громад – це їхня здатність власними силами та ресурсами забезпечувати належний рівень публічних послуг (освіта,

медицина, ЖКГ, культура, соц. захист) та накопичення людського капіталу. Критично важливими для розвитку громад є інвестиції, оскільки вони стимулюють створення робочих місць та сприяють підвищенню рівня та якості зайнятості населення, позитивно впливають на розвиток інфраструктури, підвищення якості життя через збільшення податкових надходжень та покращення послуг. Інвестиції є драйвером інноваційного розвитку та зміцнення конкурентоспроможності місцевої економіки, залучення зовнішнього фінансування для масштабних проєктів, що зміцнює основу малого й середнього бізнесу та відкриває можливості для його подальшого розвитку та в свою чергу зміцнює фінансові ресурси громади. Таким чином, інвестиційна компонента є важливим елементом цілісного механізму зміцнення спроможності громад та розглядається як їх здатність приваблювати внутрішні й зовнішні інвестиції та залежить від ресурсів, якості інвестиційної інфраструктури, інвестиційного клімату, прозорості управління в громаді та наявності інвестиційних проєктів, що генерують дохід. Активна інвестиційна діяльність дозволяє підвищувати якість та рівень життя членів громад, що в цілому позитивно впливає на спроможність громади. Вирішальну роль у розвитку громад відіграє їх фінансово-економічна спроможність, яка забезпечує здатність забезпечувати необхідні ресурси для фінансування територіальних громад з метою збереження належного рівня конкурентоспроможності на основі раціонального перерозподілу та цільового використання наявних ресурсів [14], забезпечення економічного прогресу та розвитку громади, зберігаючи при цьому навколишнє середовище. Фінансово-економічна спроможність залежить від здатності використовувати особливості конкретної території, розширення джерел фінансових ресурсів, їхнього накопичення, ефективного використання та розподілу, а також створення умов для підвищення економічної активності на місцевому рівні. Оскільки ресурси є основою, без

якої можливості залишаються лише декларативними, а реальна спроможність вимірюється саме ресурсним забезпеченням, вважається суттєвим елементом спроможності громади її ресурсну складову. Ресурсна спроможність охоплює фінансові, матеріальні та кадрові ресурси, що визначають реальні можливості органів місцевого самоврядування впроваджувати управлінські рішення та забезпечувати сталість процесів соціально-економічного розвитку [15, 16].

Організаційно-управлінська спроможність формується шляхом побудови ефективних структур управління, запровадження гнучких організаційно-управлінських механізмів та залучення інноваційних управлінських підходів, налагодження внутрішніх процедур і комунікацій, що забезпечують злагоджену роботу апарату місцевого самоврядування, формування ефективного та конкурентоспроможного кадрового потенціалу, який здатний ефективно реалізовувати політику місцевого самоврядування, вирішувати будь-які тактичні і стратегічні завдання, розвивати свої професійні навички [17, 18]. Ключовим елементом цієї складної системи варто визнати ділову активність жителів громад, що забезпечує матеріальний добробут, економічний розвиток, продуктивність, створення робочих місць, збільшення надходжень до місцевих бюджетів та, як наслідок, поліпшення якості життя, розвитку інфраструктури, соціальну стабільність через "перетікання" багатства та розширення можливостей для всіх.

Базуючись на системному підході до аналізу динамічної системи, можна виокремити її характерні ознаки, а саме:

- система є сукупністю взаємопов'язаних змінних,
- системи мають структури, які є стійкою єдністю елементів, їх зв'язків і цілісності системи,

- складні системи є відкритими, перебувають у постійній взаємодії із зовнішнім середовищем, їх функціонування є цілеспрямованим, вони мають різні рівні структурної організації,
- властивості системи хоча і залежать від властивостей її елементів, але не визначаються ними повністю,
- можливість закономірного переходу з одного стану в інший, обумовлений динамікою властивостей і структури елементів,
- емерджентність системи (цілісність) - окремі її елементи функціонують спільно, складаючи в сукупності процес функціонування системи як цілого, виникнення між елементами системи так званих синергетичних зв'язків забезпечує більший загальний ефект функціонування системи, ніж сума ефектів елементів системи, що діють незалежно;
- цілеспрямованість системи означає наявність у неї цілей функціонування і розвитку, які характеризуються власною структурою та ієрархією [19, 20]. Складові спроможності територіальних громад за характеристиками, як елементів системи, лежать в площині наведених властивостей та дозволяють стверджувати, що всі ці елементи утворюють цілісну функціональну структуру, де кожен елемент є необхідним для ефективного розвитку, вони є взаємопов'язаними і їх сукупне функціонування породжує якісно нові функціональні властивості всієї системи, тобто, спроможності громади. У системній моделі ці складові утворюють цілісну функціональну структуру, де кожен елемент є необхідним для ефективного розвитку територіальної громади. Адже тільки комплексне поєднання інституційних, економічних, соціальних, інфраструктурних, ресурсних, фінансово-економічних та організаційно-управлінських чинників при активній діяльності членів громади дає можливість забезпечити її спроможність.

В умовах тривалої війни в Україні особливої актуальності набуває адаптивність, адекватне реагування на виклики, інноваційність та стратегічне бачення, що є ключовими елементами стійкої громади. Протягом тривалого часу населення перебуває у стані перманентного стресу через повну чи часткову втрату роботи, доходів, майна, доступу до соціальних послуг, погіршення психологічного стану, неможливість повернутись до звичного ритму життя і звичних форм спілкування. До того ж зазначені процеси, пов'язані з війною, розвиваються в Україні на фоні затяжної економічної кризи, незавершених реформаційних процесів, які позбавляють населення впевненості у майбутньому і виступають гальмом на шляху підвищення рівня добробуту населення, зумовлюють зниження рівня довіри до влади як центрального, так і місцевого рівнів, послаблюють соціальну згуртованість.

Під стійкістю громад в рамках цього дослідження ми розуміємо здатність долати різні види негараздів, забезпечуючи економічний розвиток громади та безпеку своїх мешканців, спираючись на власні ресурси та механізми управління, зберігаючи рівновагу та задані властивості й параметри у встановленому проміжку часу; здатність адаптуватися до викликів; здатність до трансформації, до створення інституцій, які сприяють індивідуальному добробуту [21]. Її основними вимірами є: забезпечення розширеного відтворення людського потенціалу; сприятливі умови для розвитку і реалізації потенціалу кожного члена громади; якість та доступність соціальних послуг; соціальна справедливість та згуртованість; інклюзивність; легітимність; життєві цінності; соціальний захист та підтримка. Адаптуючи положення Концепції забезпечення національної системи стійкості [22] до функціоналу громад, можна сформулювати базові елементи стійкості громад:

- забезпечення дієвості системи місцевого самоврядування та її спроможності до повноцінного функціонування, її інституційна стійкість;
- безпека та захищеність об'єктів критичної інфраструктури, зокрема: стійке постачання продовольства, водопостачання, енергопостачання, постачання теплової енергії; стійке функціонування транспортних систем; кібербезпека; захищеність та безперебійне функціонування інформаційних та комунікаційних послуг; забезпечення правопорядку; здатність системи охорони здоров'я функціонувати в умовах посиленних навантажень;
- забезпечення діяльності державної системи цивільного захисту до дій в умовах загрози чи виникнення надзвичайних ситуацій;
- здатність ефективно реагувати на неконтрольоване масове переміщення людей;
- забезпечення інформаційної безпеки;
- спроможність збереження фінансово-економічної стійкості, зокрема, безперервності основних бізнес-процесів.

Враховуючи важливість кожного із зазначених елементів, необхідно звернути особливу увагу на дієвість системи місцевого самоврядування і її спроможності до повноцінного функціонування та фінансово-економічній складовій, що є базовими при формуванні і спроможності і стійкості територіальної громади. Дієвість системи місцевого самоврядування забезпечується через децентралізацію повноважень, фінансову самостійність, чіткий розподіл функцій між рівнями влади та прозорі механізми підзвітності перед громадою, активну участь громадськості, запровадження ефективних організаційних практик та боротьбу за розвиток органів самоорганізації населення.

Саме від спроможності системи місцевого самоврядування значною мірою залежать ефективність вирішення питань місцевого значення, раціональність використання фінансів, управління комунальною власністю, благоустрій населених пунктів, надання послуг, соціально-економічний і культурний розвиток адміністративно-територіальних одиниць у цілому та забезпечення їх стійкості. Погоджуючись з дослідниками, варто наголосити на важливості інституту відповідальності, що є, з одного боку, засобом стримування дій органів місцевого самоврядування в межах нормативно-правових та моральних норм, а з іншого - драйвером їх дієвого функціонування, стимулом до активної діяльності посадових осіб, раціонального використання ресурсів при розв'язанні проблем життєзабезпечення територіальних громад [23]. При цьому головним інструментом реалізації соціально-економічних ініціатив в громаді є фінанси, що формуються в рамках економічних взаємовідносин між учасниками: місцевими органами самоврядування, державними органами, органами самоврядування вищого рівня та місцевими суб'єктами економічної діяльності [24]. Формування фінансових ресурсів територіальних громад базується на податкових надходженнях та неподаткових доходах (адміністративні збори, оренда,). Вагомим джерелом фінансових ресурсів територіальних громад залишаються міжбюджетні трансфери, а для фінансування розвитку - інвестиції, державно-приватне партнерство, що вимагає прозорості та ефективного управління для забезпечення фінансової стійкості та спроможності.

Накопичені проблеми в період тривалого трансформаційного періоду в Україні, реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади на засадах децентралізації та їх посилення в період повномасштабної війни обумовлюють серйозні виклики у сфері забезпечення стійкості громад. Віднайдення адекватної відповіді на ці виклики є необхідною умовою їх

життєздатності, спроможності вистояти в умовах війни та успішно відновитися після війни. Це передбачає розгляд множини варіантів розвитку подій з урахуванням ступеня їх імовірності, застосування новаторських підходів та механізмів, дієвість має підсилюватись за рахунок об'єднання зусиль держави, органів місцевої влади, жителів територіальних громад. В умовах непередбачуваності перебігу конфлікту, забезпечення стійкості громад, які є основою ефективного місцевого і регіонального розвитку будь-якої країни, має стати ключовим пріоритетом державної політики.

Спроможність разом зі стійкістю територіальних громад безпосередньо відображають їхню самодостатність, оскільки це про наявність розвиненої соціальної інфраструктури, необхідного кадрового потенціалу, матеріальних і фінансових ресурсів, достатніх для вирішення питань місцевого значення в інтересах жителів громади, виконання власних та делегованих повноважень місцевими органами влади [25] та здатність зберігати та/або вдосконалювати свій рівень розвитку в умовах інтеграції громади у регіональну та національну економіку, реагуючи на зовнішні та внутрішні виклики [24]. Саме так трактується вітчизняними дослідниками суть самодостатності громади.

Для того щоб надати дослідженню термінологічної глибини, необхідно розмежувати адаптивну реакцію громади (стійкість) та її стратегічну здатність до самовідновлення, що в міжнародній практиці та новітніх наукових розвідках описується категорією життєстійкості (resilience). Перехід від розуміння стійкості як здатності системи «тримати удар» до життєстійкості як здатності «розвиватися через кризу» є ключовим для формування моделі самодостатньої громади.

Якщо спроможність та стійкість відображають переважно ресурсну та інституційну готовність системи до викликів, то життєстійкість виступає її інтегральною емерджентною властивістю, що визначає якість посткризового

відновлення. Основними параметрами життєстійкості в цьому контексті постають: абсорбція (здатність поглинати шоки без втрати базової функціональності), адаптація (гнучка зміна внутрішніх процесів під тиском обставин) та трансформація (здатність системи переходити на вищий рівень складності та ефективності за результатами подолання кризи). Саме цей динамічний перехід від захисту до активного перетворення стає можливим лише за умови високого рівня соціальної згуртованості. У такий спосіб життєстійкість громади перестає бути лише техніко-правовою характеристикою, а набуває рис соціально-психологічної єдності, де спільна ідентичність та довіра перетворюють індивідуальні зусилля мешканців на потужний колективний ресурс національної стійкості.

Виходячи з цього, у найбільш загальному вигляді можна сформулювати мету і результат самодостатності територіальної громади, а саме: створення сприятливого середовища для максимальної реалізації існуючого потенціалу в межах потреб та інтересів жителів громади, гармонізуючи усі сфери розвитку громади. Створення людям сприятливих можливостей для максимальної реалізації існуючого потенціалу в межах своїх потреб та інтересів визнається сьогодні світовою спільнотою пріоритетною ціллю в межах Концепції людського розвитку, що базується на таких основних елементах: продуктивність, рівність, сталий розвиток, розширення можливостей, соціальна справедливість [26]. Людський розвиток є не тільки ціллю, а й інструментом для забезпечення продуктивності, рівності, сталості, розширення можливостей та соціальної справедливості. Зокрема, зростання продуктивності є ключовою умовою забезпечення економічного прогресу, зміцнення конкурентоспроможності, особистісного розвитку та формування суспільного добробуту. Забезпечення рівності в суспільстві – це недопущення дискримінації у будь-яких її проявах, адже дискримінація може обмежує реалізацію можливостей в економічному,

соціальному, культурному чи політичному житті. У 2015 році на Саміті ООН зі сталого розвитку прийнята резолюція Генеральної Асамблеї ООН, що визначає 17 цілей сталого розвитку, однією з яких є сталий розвиток міст і громад [27]. Такий розвиток, що призводить не лише до економічного зростання а й до справедливого розподілу його результатів; який відновлює оточуюче середовище, Сталий розвиток дає можливість забезпечення успішної діяльності окремих громад та суспільства в цілому задля досягнення економічної стабільності, справедливого розподілу його ресурсів та їх збереження для майбутніх поколінь. Рух за вектором розширення можливостей насамперед передбачає побудову безбар'єрного простору для реалізації прав, інтересів і дотримання основних свобод усіх членів суспільства. Розвиток має базуватись на засадах раціонального використання ресурсів, ефективності, доцільності, відповідальності. Принцип соціальної справедливості регулює взаємовідносини між людьми з приводу розподілу соціальних цінностей та передбачає досягнення справедливого доступу, можливостей та прав усіх членів суспільства до суспільних благ. Реалізація принципу соціальної справедливості відповідає інтересам як кожного члена суспільства та сприяє розвитку і реалізації потенціалу кожної людини (рис.1).

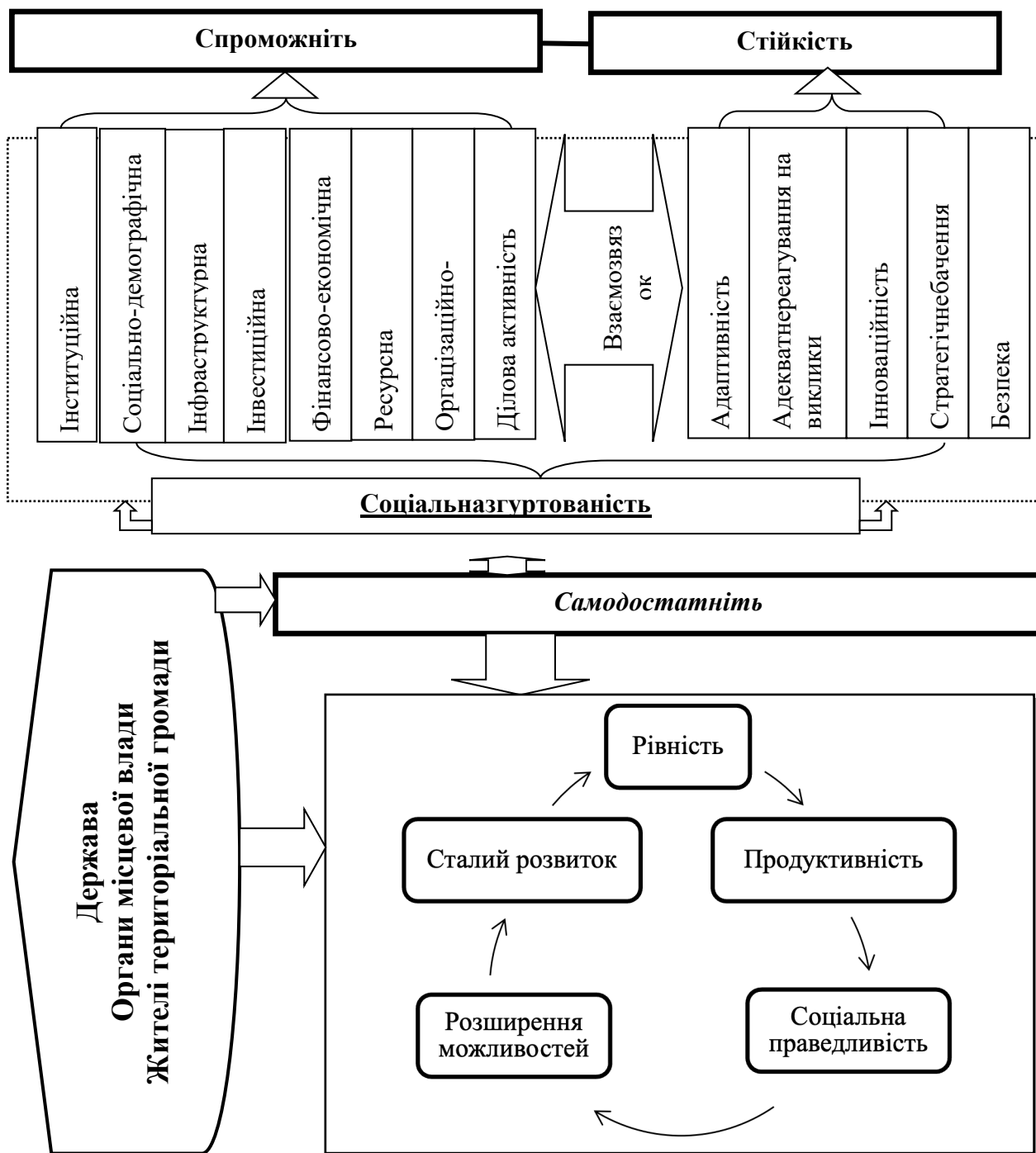

Рис. 1. Модель формування самодостатності громад

Джерело: Складено авторами

Фундаментальним елементом спроможності та стійкості громад, а отже їх самодостатності, виступає соціальна згуртованість, що в широкому

розумінні, визначається як сила взаємин і єдність між різними соціальними групами, між громадянами й інституціями. Поняття соціальної згуртованості прямо пов'язане з сучасним підходом до вимірювання соціальної якості [28], що формується під прямим і опосередкованим впливом системи факторів зовнішнього і внутрішнього, суб'єктивного і об'єктивного характеру. Соціальна якість відображає стан сформованості середовища, для активної участі людей в економічному, соціальному, політичному і культурному житті, розвитку здібностей, повному розкриттю особистісного потенціалу, задоволенню потреб людини та підвищенню добробуту. То ж соціальна згуртованість, що передбачає активну участь населення в розв'язанні актуальних проблем у сфері життєдіяльності громади є з одного боку драйвером формування соціальної якості, з іншого її інтегральним індикатором. У контексті безпекового підходу соціальна згуртованість трансформується у стратегічний ресурс: коли матеріальні активи громади (інфраструктура, логістика) зазнають пошкоджень, саме горизонтальні зв'язки та солідарність мешканців дозволяють системі підтримувати життєдіяльність через механізми взаємодопомоги та швидкої мобілізації

Стратегія Ради Європи щодо соціальної згуртованості фокусується на зміцненні довіри, дотриманні соціальних прав та згуртованості, розбудові спільної соціальної відповідальності, безпеці, необхідності розвитку суспільного діалогу та громадянської активності, спільній ідентичності в суспільстві через інклюзивний розвиток, залучення громадян, створення безбар'єрного середовища та підтримку місцевих ініціатив для реалізації цілей: забезпечення рівності, соціальної справедливості, побудови стійких і сильних громад. У кризові періоди соціальна згуртованість в суспільстві залишається критично важливою, оскільки вона сприяє єдності, довірі та взаємодії між індивідами, громадами та органами влади.

Аналітична цінність соціальної згуртованості для життєстійкості громад полягає у її дворівневій структурі. Горизонтальна згуртованість (єдність мешканців) гарантує соціальну витривалість, тоді як вертикальна (зв'язок громадянин–інституція) забезпечує стійкість системи публічного управління. Дисбаланс між цими рівнями може стати критичною вразливістю для спроможності громади в довгостроковій перспективі. Цінними для процесу формування рішень у сфері формування політики забезпечення спроможності та стійкості громад є результати дослідження соціальної згуртованості - reSCOREUkraine [29]. Це дослідження здійснюється на базі восьми індикаторів, згрупованих на вертикальному (відображає взаємодію між громадянами та державою) та горизонтальному (відносини між індивідами та групами) рівнях, що разом формують поняття соціальної згуртованості та забезпечують її комплексну оцінку. Результати дослідження демонструють збереження високого рівня соціальної згуртованості в українському суспільстві, особливо в горизонтальному її вимір, попри триваючу війну та пов'язані з нею виклики (табл.1).

Таблиця 1.

Показники соціальної згуртованості в Україні в 202102024 рр.

Показники		2021 р.	2023р.	2024 р.
Вертикальний рівень	Відчуття, що українська влада підкується	2,6	4,6	3,0
	Підзвітність органів влади	2,7	4,1	3,1
	Відчуття громадського обов'язку	5,4	6,6	6,2
Горизонтальний	Соціальна толерантність	5,6	5,7	5,4
	Плюралістична українська	7,3	7,6	7,3

рівень	ідентичність			
	Відчуття приналежності до своєї країни	7,9	9,0	8,7
	Співпраця в громаді	5,1	5,5	5,2
	Відчуття соціальної загрози		3,6	3,9

Джерело: складно за даними UNDP [29]

Саме тому результати дослідження reSCOREUkraine стають ключовим емпіричним доказом нашої гіпотези: вони дозволяють у цифрах побачити, чи вистачає громаді "соціального клею" для компенсації дефіциту ресурсів, спричиненого війною. Переважна більшість українців в складних умовах продовжують відчувати тісний зв'язок зі своєю країною, відповідальність за майбутнє та добробут свого суспільства та зберігають впевненість у своїх можливостях змінювати ситуацію в своїх спільнотах. З мінімальними коливаннями на помітному рівні залишається індикатор, що характеризує рівень співпраці в громаді. Співпраця на рівні громади є вагомим фактором посилення соціальної згуртованості, впливаючи на соціальні зв'язки, взаємну підтримку, партнерство та солідарність, вона посилює здатність громадам адаптуватися до нових викликів і загроз в умовах потрясінь. Разом з цим, викликає занепокоєння зниження довіри до органів влади, що говорить про зростання розриву між очікуваннями громадян та сприйнятими дієвості та ефективності влади, її здатності реформувати суспільство та забезпечувати безпеку життєдіяльності.

Варто відзначити наявність просторових відмінностей за рівнем соціальної згуртованості. Результати дослідження засвідчили високі показники соціальної згуртованості в Миколаївській, Херсонській, Черкаській, Львівській областях та місті Київ. Значно нижчі результати

демонструють Тернопільська та Закарпатська області, де відбувся значний спад індикаторів у 2024 р. у порівнянні з попереднім роком.

Діагностика стану соціальної згуртованості вказує на джерела викликів розвитку громад та суспільства в цілому. Високий рівень соціальної згуртованості у громаді означає, що її мешканці мають високий рівень довіри одне до одного, готові до співпраці, поважають правила спільного життя. А взаємини між владою та громадянами у згуртованих громадах сприймаються як справедливі [29] **ПРИБРАНО ВИСЯЧЕ ПОСИЛАННЯ**. А саме ці умови є надзвичайно важливими для збереження спроможності і стійкості громад, особливо в умовах невизначеності та поширення викликів і загроз соціально-економічного та політичного характеру. Адже, соціальна згуртованість є не тільки метою, а і засобом досягнення цілей забезпечення сталого соціально-економічного прогресу, як основи людського розвитку.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що сучасна територіальна громада має розглядатися не лише як адміністративно-територіальна одиниця, а як складна відкрита соціально-економічна система, функціонування та розвиток якої визначаються взаємодією низки взаємопов'язаних елементів. Складові її спроможності - інституційна, соціально-демографічна, інфраструктурна, інвестиційна, фінансово-економічна, ресурсна, організаційно-управлінська спроможності та ділова активність жителів - утворюють цілісну функціональну структуру, синергія якої забезпечує якісно новий рівень розвитку територіальної одиниці.

Невід'ємним виміром життєздатності територіальних громад є їхня стійкість, що передбачає здатність адаптуватися до кризових явищ, долати наслідки надзвичайних ситуацій, зберігати безперервність основних соціально-економічних процесів і водночас трансформуватися відповідно до нових викликів. У межах системного підходу спроможність і стійкість у сукупності формують основу самодостатності територіальних громад, яка

відображає їх здатність самостійно вирішувати питання місцевого значення, реалізовувати власні й делеговані повноваження, інтегруватися у регіональний та національний простір і забезпечувати сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

Фундаментальним чинником самодостатності територіальних громад виступає соціальна згуртованість, що є не лише емерджентною властивістю соціально-економічної системи, а й водночас драйвером розвитку та інтегральним індикатором соціальної якості в громаді. Як доводять результати моніторингу reSCORE, саме високий рівень горизонтальної солідарності та відповідальності мешканців у критичні періоди стає вирішальним ресурсом, що компенсує дефіцит матеріальних засобів та забезпечує інституційну витривалість системи місцевого самоврядування.

В умовах воєнних та післявоєнних трансформацій забезпечення спроможності, стійкості та самодостатності територіальних громад має стати одним із ключових пріоритетів державної політики у сфері національної безпеки. Це потребує консолідації зусиль держави, органів місцевого самоврядування, бізнесу та жителів громад, упровадження інноваційних управлінських підходів, розвитку людського потенціалу, посилення фінансової автономії та підвищення рівня вертикальної довіри між владою і суспільством як необхідної умови сталого та інклюзивного відновлення. Формування самодостатності громад потребує подальших досліджень економічних, соціальних, політичних та екологічних чинників, що слугуватиме основою для побудови механізму ефективного управління ризиками розвитку громад.

Література

1. Хряпинський А. П. Нормативно-правовий механізм державного регулювання територіального розвитку в Україні. *Вчені*

записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. 2018. Т. 29(68). № 4. С. 112-114. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29_4_22. (дата звернення: 18.12.2025).

2. Беновська Л. Я. Територіальна громада як суб'єкт регулювання розвитку територій: теоретичні аспекти. *Регіональна економіка*. 2018. № 1. С. 30-39. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2018_1_5. (дата звернення: 25.10.2025).

3. Гринчишин І. М. Спроможність територіальних громад: теоретичний дискурс. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 6. С. 51-56. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2018_6_10 (дата звернення: 21.12.2025).

4. Павлюк А. П. Економічні аспекти формування спроможних територіальних громад в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 1. С. 137-146. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/spe_2016_1_16 (дата звернення: 18.12.2025).

5. Нинюк І. Дцентралізація як механізм підвищення стійкості місцевого самоврядування в Україні. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 6(14). DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-6\(14\)](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-6(14))

6. Кулик А. Стійкість територіальних громад в Україні: безпековий підхід. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2025. № 9. DOI: 10.32702/2307-2156.2025.9.14

7. Стешенко Т. В., Кречик А. С., Кривець О. В. Стійкість територіальних громад крізь призму правового режиму воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 278–282. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.48>

8. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу : аналіт. доп. / за ред. В. Г. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 54 с. URL:

<https://niss.gov.ua/publications/analytichni-dopovid/mistseve-samovryaduvannya-yak-chynnyk-stiykosti-tylu>(дата звернення: 10.11.2025).

9. Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб’єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008. № 2 (12). URL: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf.

10. Семигуліна І., Ярошенко І., Красноносова О., Михайленко Д. Сутність поняття «Територіальна громада в умовах просторового розвитку». *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. Том 4 (51), с. 440-450. DOI: 10.55643/fcaptr.4.51.2023.4117

11. Краєвська Г. Мтодичні підходи до оцінки потенціалу територіальних громад щодо виконання соціальних зобовязань. *Економіка і управління*. 2025. Вип. 2 С.33-39. DOI <https://doi.org/10.32782/2312-7872.2.2025.4>

12. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР від 21 травня 1997 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.11.2025).

13. Методика формування спроможних територіальних громад. Постанова КМУ № 214 від 8 квітня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>.

14. Нєма О. Зміцнення спроможності територіальних громад: можливості щодо формування доходів бюджету та оптимізації видатків. *Ефективність державного управління*. 2021. Вип. 3/4 (68/69). Ч. 2. С.86-101. DOI: <https://doi.org/10.36930/506808>

15. Ясенчук Р. В. Інституційна спроможність територіальних громад в умовах зовнішніх загроз. *Право та державне управління*. 2021. №4. С. 199-206. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2021.4.28>
16. Безверхнюк Т.М. Ресурсне забезпечення регіонального управління: теоретико-методологічні засади : монографія. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. 320 с.
17. Домбровська С. М., Помаза-Пономаренко А. Л., Лукиша Р. Т. Інституціональна державна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах ризиків: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2018. 216 с.
18. Романко О.П. Формування стратегії ефективного управління конкурентоспроможністю регіону. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Випуск 39–2. С. 48–51. URL: https://www.bses.in.ua/journals/2019/39_2_2019/11.pdf (дата звернення: 9.12.2025).
19. Blyzniuk V., Yatsenko L. Ensuring stability of the labor market in the conditions of modern challenges. Traditional and innovative approaches in economics: theory, methodology, practice : Collectivemonograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. p. 23-47. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-407-8-2>
20. Кадієвський В.А., Перхун Л.П., Братушка С.М., Синявська О.О. Стійкість динамічних систем з неперевним часом: монографія. Суми: Видавництво: ПП Вінниченко М.Д., ФОП Литовченко Є.Б. 2014. 120 с.
21. Власенко Р.В., Яценко Л.Д. Продуктивна зайнятість в системі забезпечення соціальної стійкості. Фінансово-економічний потенціал країни і регіонів: механізми функціонування в сучасних умовах: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 2 лютого 2024 р.). Львів-Торунь : Liha-Pres, 2024. с.15-19. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-362-3-3>

22. Концепція забезпечення національної системи стійкості. Указ Президента України № 479/2021 від 27 вересня 2021 року. URL:<https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>(дата звернення: 15.11.2025).

23. Засадко В.В. , Лиска О.Г. Забезпечення відповідальності органів місцевого самоврядування перед територіальною громадою. Аналітична записка. URL:https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/zabezpechennya-vidpovidalnosti-organiv-miscevogo?__cf_chl_tk=m_UcZWIDYffA9OQOSj5rCANXuHadbSWP9Kk rx593U5g-1725606192-0.0.1.1-4948(дата звернення: 15.11.2025).

24. Піхоцька О. М.1, Блавт А. А. Механізм досягнення самодостатності територіальної громади. *Академічні візії*. 2003. №24. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10034978>

25. Люта О. В., Пігуль Н. Г. Самодостатність територіальної громади: її сутність, склад та напрями забезпечення. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL:<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4571> (дата звернення: 15.12.2025).

26. The Human Development Index and Other Social Indicators // Measuring the Well-Being of Aboriginal People: An Application of the United Nations' Human Development Index to Registered Indians in Canada, 1981–2001. Toronto : Indian and North Affairs Canada, 2004. С. 34–39.

27. Цілі сталого розвитку. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk>(дата звернення: 15.01.2026).

28. Social quality: from theory to indicators. eds. L. J. G. vander Maesen, A. Walker. – N.Y. : Palgrave Macmillan, 2012. 336 p.

29. UNDP. Соціальна згуртованість в Україні: Тенденції за даними дослідження reSCORE 2024.

URL:https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-03/PUB_Social-Cohesion-in-Ukraine_UKR_March.7.2024.pdf(дата звернення: 15.11.2025).